

SCOLA ROMANA.

Foia pedagogica si didactica

pentru interesele institutelor de cultura si ale organelor acestora.

Edata si redigeata de

Joanu Candrea si Basiliu Petri.

Ese odata in septimana, Vinerea. Pretiulu: pe unu anu 5 fl., pe diumetate 2 fl. 50 cr. — Pentru insertiuni: cate 5 cr. de siru si timbrulu.

Sabiiu, 9. Iuliu v. 1876.

Prenumeratiunile si corespundintiele suntu a se adresá la: Redactiunea „Scólei romane“ in Sabiiu (Hermannstadt, Nagy-Szebeá) franco.

Despre definitiuni.

Dela unu invetiatoriu se cere nunumai se intieléga bine terminii „definitiué“ si „a definí“, cari in tractate pedagogice si sciintifice nu se potu evitá, ci se cunósca totu odata si parerea pedagogiei de astadi despre aplicarea definitiunilor la invetiamentulu din scóla; pentru aceea credemu a face unu bunu servitiu invetiatorilor nostri, vorbindu in cele urmatória:

- I. despre teorí'a definitiunilor,
- II. despre aplicarea loru in pracs'a scolara.

I. Definitiuéa are de a face cu concepte. A definí unu conceptu insemnéza a aratá: 1. **conceptulu** seu **superioru** si anume ce-lu procsimu seu mai de aprópe, 2. **notele**, prin cari conceptulu cutare se destinge de tóte coordinatele sale. D. e. Animalele suntu producte organice (= conceptu superioru) cu miscare libera (= nota destinctiva). Triunghiulu este o figura matematica (= conceptu superioru), inchisa de 3 linie (= nota destinctiva).

Dupa etimologí'a sa cuventulu „a definí“ insemnéza „a marginí“, a pune „margini“ conceptului respectiv, cá se se póta destinge de alte concepte omogene (A se vedé „Scól'a Romana“ numerulu 27!). La fiacare definitiué se ceru asiadara 3 concepte, antáiu conceptulu de definitu (numitu „definiendum“), adóu'a conceptulu superioru procsimu („terminus major“) si a treia conceptulu destinctivu („terminus minor“).

Suntu mai multe feliuri de definitiuni, si adeca:

1. Definitiuni verbale, in cari se ecplica numai vorbele, d. e. triunghi = o figura cu 3 unghiuri.
2. Definitiuni nominale, cari ecplica numai numele conceptului, d. e. psihologia, dela psiche = sufletu si logosu = cuventu, sciintia, insemnéza sciintí'a despre sufletu.
3. Definitiuni reale seu proprie, cari arata notele esentiale ale conceptului. D. e. omulu este o fiintia statatória din trupu si sufletu ratiunalu.
4. Definitiuni analitice, in cari se desface unu conceptu datu in notele sale. D. e. Angerii

suntu spirite curate, cari au intielegere si vóia, ér trupu nu.

5. Definitiuni sintetice seu genetice, cari compunu conceptulu din notele sale, seu cari arata modulu, cumu se nasce ori se produce conceptulu. D. e. Candu dícemu ceva despre unu obiectu, se nasce o propusetiune. Triunghiulu este o figura matematica, carea se nasce, candu ambele linie ale unui unghiu le impreunamu in dóua puncte prin o a trei'a linia.

La compunerea unei definitiuni suntu a se considerá urmatória momente:

1. Conceptulu superioru se fia aceeași parte a cuventarei, cá si conceptulu de definitu. D. e. Orologiulu (= substantivu) este unu aparatu (= substantivu), carele etc. A definí (= verbu) insemnéza a aratá (= verbu) etc. Candu inse conceptulu de definitu este unu adiectivu, atunci in loculu conceptului superioru intrebuintiamu pronumele „acela“, „aceea“, seu cuvintele „se díce despre unu lucru“ etc. D. e. Intiepletu este acela, (= se díce despre unu omu), carele spre ajungerea unui scopu salutaru intrebuintieza midilócele cele mai corespundietórie. (Scolarii definescu bucurosu substantivele cu „acela“, „aceea“ si verbele cu „candu“, inse se nu li-se permitia acést'a!).

2. Definitiuéa se caute dupa potintia totu deauna „conceptulu procsimu“; d. e. plantele suntu „producte organice“, ér nu numai „producte“; ros'a e flóre, ér nu numai „planta“; ciobotele suntu „incalçiaminte“, ér nu numai „vestminte“, etc.

3. Definitiuéa se nu fia nici prea strimta, nici prea larga. Asia d. e. definitiuéa „péna este unu instrumentu de scrisu“ e prea larga, càci incupe in ea si cerus'a, cret'a, stilulu etc., pre candu de alta parte definitiuéa: „pén'a este unu instrumentu de fieru cu códa de lemmu, ce servesce la scrisu“, este prea strimta, de órace acumu nu incapu in ea d. e. penele de gásca. Corecta este definitiuéa: „pén'a este unu instrumentu de scrisu cu tinta“.

4. Definitiuéa se nu fia negativa, d. e. Rotundu e aceea, ce nu e in cornuri.

5. Cuventulu de definitu se nu se repetésca in definitiune. D. e. insielatoriu este acela, care insiéla. Atari definitiuni se numescu „definitiuni in cercu“ („definitio in orbem“).

6. Definitiunea se contiena numai note esentiale, nu si accidentale. D. e. Triunghiulu este o figura, carea . . . si se desémna cu cret'a pe tabla au cu pén'a pe chartía.

7. Topic'a definitiunei se fia frésca si cuvintele din ea usióre si simple (nesimbolice). D. e. „Ratiunea este celu mai frumosu daru alu ceriului, schintea, ce ne luminéza, ochiulu sufletului, care cuprinde in sene radiiele luminei eterne“ este definitiune simbolica.

In genere definitiunea este buna, candu conceptulu de definitu este identicu cu conceptulu definitu; atunci definitiunea se póta intorná. D. e. Triunghiulu este o figura matematica inchisa de 3 linie. Acuma ne intrebamu: Este fiacare figura matematica inchisa de 3 linie unu triunghiu? Déca potemu respunde cu unu „da!“, definitiunea se póte privi de corecta.

II. Se se aplice definitiunile in scól'a poporala au nu? si in casu afirmativu: cumu? Mai demultu domniá in scóla principiulu seau scopulu materialu; atunci copii invetiau tóte — de rostu — din carte. Dupa aceea veni tempulu principiulu formalu; parol'a acumu erá: scolariulu se nu invetie nimicu de rostu, ci se cugete, se se folosésca de mintea-i propria. In tempulu acest'a definitiunile erau ecsilate cu totulu din scól'a poporala, si cine le mai prindea parte, trecea de reactiunariu si obscurantu. Lumea pedagogica cadiuse dintr'unu eestremu intr'altulu. Dupa ce inse parocsismulu „formalismulu“ se mai potolí, cugetarea seriosa si pracs'a scolara convinsera pre invetiatori, ca invetiamentulu nu póte fi fora — definitiuni. Lucru firescu. Asia d. e. piesele de lectura trebuiescu ecsplícate; cumu s'ar poté ecsplícá acumu d. e. conceptulu „tipografia“, fora a face pre scolari se intieléga, ca „este unu locu, unde se tiparescu carti“? Totu asia e si cu celelalte obiecte de invetiamentu. La geografia d. e. ocuru conceptele: resaritu, dealu, tiermure etc. la computu conceptele: restiu, productu, divisoru etc., la gramatica conceptele, substantivu, verbu, adiectivu etc. Cumu se se ecsplíc si aceste? Au dóra se ne marginimu — cumu voru unii mai noviti — a aratá obiectele respective cu degetulu cá mutii? („acést'a este trianghiu, acést'a este dealu“ etc.). Abstragundu, ca acésta „aratare“ nu se póte face de cátu in unele casuri, ea nici nu este ecsplícate. A ecsplícá unu conceptu insemnéza a face pre scolari se cunósca notele sale caracteristice. Cunoscundu odata notele unui conceptu, este usioru a le ecsprimá seau adeca a — definí conceptulu. De aici urméza deci, ca definitiunile suntu a se aplicá chiar si in scól'a poporala. Capulu lucrului inse este a nu comunicá directu definitiunile, ci a le desvoltá in propunere libera din ecsemple concrete, si a procede si aici dupa principiulu dela usioru la mai greu. Definitiuni cá: „iérb'a uscata se numesce fenu“, „cifrele suntu semne pentru numeri“, „literile

suntu semne pentru sunete“ etc. se potu desvoltá si in clasa elementaria. Totulu depinde dela procedura. Definitiunile se fia rezultatulu ecsplícárilor.

Ecsemple practice amu adusu si mai inainte si vomu aduce si de aici incolo; unulu urméza chiar in numerulu de fačia. (A se vedé: „Declinarea substantiveloru“).

Cursuri pedagogice supletorie.

II.

Cursurile pedagogice, cari se tienu cu invetiatorii deja instituiti seau aplicati, cu scopu de a-li completá cunoscintiele necesarie, se numescu cursuri supletorie, spre destingere de cursurile normale, cari se tienu in institutele pedagogice cu tinerii aspiranti la posturile de invetiatori.

Cursurile supletorie suntu necesarie mai cu séma sub trei impregiurari:

1. Candu este vorb'a a introduce in scóla o metoda nóua, dela carea se astépta o reforma seau imbunatatire radicala a invetiamentulu. Asia d. e. se tienura cursuri supletorie in Prussi'a si Vürtembergi'a spre a familiarisá pre invetiatori cu „metod'a pestalozziana“.

2. Candu se arata necesitatea de a introduce in scóla unu nou obiectu de invetiamentu, carele mai inainte nu se propuse in institutele pedagogice si din care invetiatorii nu au atáte cunoscintie, cá se-lu póta propune cu succesulu doritu. Se ne aducemu aminte d. e. de cursurile pentru economía, gimnastica, mesuri metrice etc. cari se tienura si se mai tienu inca la noi.

3. Candu unu statu 'si propune dintr'o data a promová din tóte poterile si in tempulu celu mai scurtu caus'a scolaria si prin ea cultur'a si bunastarea poporului, ér invetiatorii dupa cvalificatiunea loru de pana aici nu suntu la ináltímea nóuei loru probleme. Din acestu motivu a introdusu ministeriulu reg. ung. de culte si instructiune publica la anulu 1870 cursuri supletorie de câte siese septemani pentru tóte obiectele de invetiamentu, cursuri cari se repetfra in vre-o cati-va ani dupa olalta.

Cursurile supletorie voru avé inse rezultatulu doritu numai sub urmatóriele conditiiuni:

1. Conducerea loru se se concrédia celoru mai cvalificati se mai zelosi invetiatori, cari cunoscu deplinu problem'a si organismulu scólei poporale si cari prin portarea si pracs'a loru de pana aici si-au eluptatu inaintea colegiloru loru óre care autoritate.

2. Toti invetiatorii fora privire la gradulu loru de cvalificatiune sa fia deobligati a luá parte la cursurile supletorie, mai cu séma din dóue motive, *antáiu* pentru ca cursurile supletorie mai au si acelu scopu, de a aduce unitate in tractarea obiectulu respectivu la tóte scólele de aceea-si categoria, *apoi* pentru cá in-

vetiatorii mai puşinu cvalificati se védia cu ochii loru distanti'a, ce se afla între ei si între colegii loru cu cvalificatiune mai buna si se se nevoiesca in totu modulu a-si completá cunoscintiele insuficiente, ori apoi a se lasá de o chiamare, carea nu este pentru „naimiti“, incetandu a pangari numele de „invetiatoriu“, a degradá scól'a in ochii poporului, a tempí, a scandalisá si a inveniná generatiunea viitória. —

3. Fiacare invetiatoriu participantu, avendu a pe-trece mai multu tempu intr'unu locu strainu si a-si sacrificá spre scopulu acest'a dílele de vacatiune, se primésca pe tempulu cursului diurne amesurate — si de cumu-va calea pana la locul de intrunire este lunga si grea, ér tempulu nefavorabilu, buna óra cumu este iér'n'a, inca si spese de caletoria.

4. Candu scopulu cursului este celu aratatu mai sus ad 3, in anulu de antáiu seau in primii doi ani consecventi cursulu se fia mai lungu si in elu se se pertracteze mai pe scurtu tóte obiectele de invetiamentu, cá asia oper'a reformei se se póta incepe fora intardiare; in anii urmatori apoi cursurile se fia mai scurte — de 10—14 díle — si in fiacare cursu se se pertracteze de nou câte unu obiectu de invetiamentu, multu dóue, inse cátu se póte de pe largu, aratandu-se aprecierea pedagogica si psihologica a obiectului, statorindu-se materi'a de propusu pentru fiacare clase si in fiacare anu cátu se póte de specialu, si in fine demonstrandu-se tractarea sa metodica in teori'a si praesa.

Din cele de sus urméza, ca cursurile supletorie nu suntu chiamate a inlocuí, ci numai a spriginí seau completá cursurile normale. Ar fi de doritu se ne potemu face si noi odata de lege a nu denumí pre nime de invetiatoriu, caruia i lipsesce cvalificatiunea pedagogica prescisa in lege. Candu unu economu voiesce a-si luá unu servitoriu la ói au la cai, prim'a intrebare ce-i pune este: „Sci tu róndule oiloru? Sci tu róndule cailoru?“ pentru ca nime nu-si dá bucurosu vitele de ecsperimentu pe man'a unui novitiu. Si se fimu mai puşinu scrupulosi faşia de fiii nostri, tesaurulu celu mai scumpu, ce-lu avemu pe lumea acést'a? se punemu mai puşinu pondu pe crescerea junimei, dela carea depinde viitoriulu natiunei nóstre? —

Se nasce inse intrebarea: „Nu cumu-va scopurile cursurilor supletorie s'aru poté ajunge mai lesne pe calea asia numiteloru „conferintie invetiatoresci“? Nu, pentru ca conferintiele proprie abia tienu dóue, multu trei díle; afara de acést'a obiectulu, asupra caruia este a se discutá in conferintia, trebuie se fia mai multu au mai puşinu cunoscutu invetiatoriloru, altmintrea discu-siunea ar fi imposibila. La anulu 1863 reposatulu archiepiscope si metropolitu Siagun'a introduse in tóta archidieces'a sa conferintiele invetiatoresci „oficióse“. Elu impartí adeca archidieces'a in 9 cercuri si denumí pentru fiacare cercu câte unu conducatoriu dintre invetiatorii cei mai cvalificati, insarcinandu-i a esí pe ferie afara in cercu, a intruní pre totii invetiatorii la unu locu si a-le ecsplicá teme de statorite de mai inainte si specialu „In-

structiunea pentru invetiatorii din scólele normale si capitale de religi'a ortodocsa resaríténa de sub inspec-tiunea suprema scolara a bisericeii ortodocse resaritene din Marele-Principatu alu Ardealului“, publicata de elu la anulu 1862. Lucrulu se facea, càci conferintiele acestea aveau o forma, o base si o problema concreta. Trei ani in urma inse in locul conferintieloru „oficióse“ se introdu-se „conferintiele libere“, in totu protopopiatulu câte un'a, fiacarea cu presiedinte si programu esítu din alegere libera. Si rezultatulu? Amu luatú insíne parte la mai multe conferintie de acestea. Un'a avea între altele a discutá asupra interesantei teme: „Influinti'a mamei in educatiune“. Si sciti cumu s'a facutu aici lucrulu? Conducatoriulu cetindu din programu tem'a de sus, díse: „Io sum de convingere, ca influinti'a mamei in educatiune este „mare“ si „binefacatória“. De ce parere sunteti D-Vóstra, fratiloru? Afirmare generala, cu gur'a au numai cu capulu. Conducatoriulu: „Asia dara, domnule notariu, insémna la protocolu, ca se — primesce“. — La alta conferintia unu invetiatoriu ecs-puse avantajiale metodei scriptologice faşia de metod'a literisatului, desvoltandu vre-o 5 puncte. Terminandu, se scóla altu colega si observa, ca antevorbitoriulu a smin-títu tréb'a, fiindu ca avantajulu alu 4-le este alu 3-le si vice-versa — asia s'a propusu in institutul pedagogicu. Cestiunea remase nedeslegata, de óra ce fia care stete pre langa parerea sa, ér o autoritate mai superioara lipsiá. — La anulu 1875 consistoriulu din Sábiiu revení érasí la ideea dela 1863, prefacându conferintiele in cursuri supletorie de câte 10—20 de díle cu conducatori denu-miti si cu programu comunu pentru tóte cercurile, sta-toritu de consistoriu.

Déca inse scopulu cursuriloru supletorie nu se póte ajunge pe calea conferintieloru invetiatoresci, in totu casulu cursurile aru face fórté bine, candu pre langa problem'a principala si-ar propune totu odata a pregáti-terenulu conferintieloru libere. Spre acestu scopu la finea cursului invetiatorii se se constitue intr'o conferintia sub conducerea au incái in present'i'a si sub priveghiarea colegiala a comisariului; obiectele de discu-tatu se se anuncie indata la inceputulu cursului, pentru cá fiacare invetiatoriu se aiba tempu a medítá asupra loru si a-si formá o parere. In modulu acest'a invetia-torii s'ar deprinde mai bine cu parlamentarismulu si cu ideea conferintieloru libere.

Despre conferintie vomu tractá mai pe largu cu alta ocasiune.

Fonduri scolastice.

Lips'a, folosulu si modulu infiintiarei loru.

(Vorbire ténuta in »Reuniunea invetiatoriloru romani din Selagiu« cu ocasiunea adunarei generale dela 15 Maiu 1876, de vice-presie-dintele Gavrilu Trifu, profesoriu preparandialu).

(Urmare).

Si acum'a veniu la partea cea mai grea a obiectului meu, la întrebările: prin cine, cându si din ce s'aru poté creá aceste fonduri scolastice?

Aceste fonduri scolastice se potu creá, ba trebuie se se creeze prin insusi poporul in acést'a privintia invetiati, insufletitu si bine condusu de intieleginti'a sa. Intieleginti'a fiasce-carui poporu are sacr'a detorintia de a latf intre poporul, din a carui sinu a esitu si care este radecin'a ecistintiei sale, tóte ideile salutarie, numai, ci de a-lu invetiá in privinti'a folosului si lipsei realizarei aceluor idei, de alu insufletit spre — si conduce in oper'a realizarei. — Si care parte a intielegintiei nóstre trebuie se duca rolulu principalu la crearea acestoru fonduri scolastece? Mai alesu preotímea si invetiatorimea, apoi ceealalta intielegintia romana dela sate si orasie.

Par' cá éra vedu surisulu sarcasticu, ce me intimpiná la sinodulu vicariale din anulu trecut, de-câte-ori vorbindu despre realizarea cutarei idei salutarie trebuia éra si éra sè indegetezu pre preoti si pre invetiatori de atari, cari potu si trebuie se influentieze in acést'a privintia mai multu. — In butulu acestui surisu trebuie se repetu: cá tóta intieleginti'a nóstra are se-si faca detorinti'a intru crearea fondurilor scolastice, dar' mai alesu preotímea si invetiatorimea. Preotímea si invetiatorimea; cá-ci de sí este dreptu, cá bunastarea intielegintiei intregi a unui poporu depinde dela bunastarea acestui din urma, nu mai puçinu este dreptu sí aceea, cá bunastarea preotímei si invetiatorimei este in cea mai strinsa legatura nu-numai cu bunastarea in genere a poporului, ci si in speçia cu ceea a comunei, in care dinsii funciunéza. Cine o póte acést'a negá, acelu-a póte negá si aceea asertiune a mea: cá preotímea si invetiatorimea au in prim'a linia chiamarea, de a lucrá pentru crearea fondurilor scolastice si asia pentru venitóri'a buna-stare si fericire a poporului. —

Mi-se va obiectioná din partea unoru-a: „cá noi suntemu gat'a a face, dar' nu ne asculta, nu voiesce poporul“. La acést'a obiectiune reflectezu numai atât'a, cá cei-ce o facu, nici-candu n'au probatu cu seriozitate si statornicia a realisá cutare lucru salutaru prin poporu si cá prin asemeni obiectiuni respectivii voiescu numai a-si mascá inactivitatea si desinteresarea propria de afaceri de interesu comunu.

Nu ni se raspunde si astadi, pre-linga tóte legile de instructiune, din partea aceluor invetiatori, cari nu facu nici unu progresu cu elevii loru: „cá copii nu ambla regulatu la scóla, nelasandu-i parintii“ si alte de aceste? Déca intrebi inse dupa listele de lenevire, seau nu le vei gasi de locu, seau le vei aflá nesusternute in cutare puiutiú alu mesei domnului invetiatoriu, preotu seau protopopu. Acui e dara vin'a, cá copii nu ambla la scóla?

In cele mai multe casuri a antistiei scolastice, care nu-si face detorinti'a. Unu omu, unu singuru omu intieleginte, iubitu si respectatu de poporu, póte se regenereze o comuna cátu de decadiuta, póte se faca cu poporul ce va vré; cáci poporul e ascultatoriu si recunosculatoriu indata ce se convinge, cá-i voiesce si intentionéza cine-va binele fora de scopuri egoistice. — Dovéda despre acést'a comun'a „Mocir'a“ de langa Bai'a mare, unde pe tempulu Nemfloru, candu inca nici vorba érá

de legile acesté stricte ale instructiunei poporale, unu protopopu pe tempulu acela, dar' astadi unu domnitoriu bisericescu inaltu in Gherl'a, singuru prin védi'a persónei sale iubite si respectate de toti si de tóte a facutu, cá sub duratulu preotíei sale in aceea comuna nici unu copilul n'a remasu dela scól'a de tóte dílelele, si nici unu adultu dela scól'a de repetitiune. Pe acést'a generatiune se si vede si astadi, cá a crescutu sub man'a unui parinte sufletescu pe-cátu de zelosu, pe atátu si de desteru si energiosu. — In anulu 1866, pe tempulu resbelului pruso-italianu, trecându regimentele romanesci prin Bud'a, unde locuám atunci, le cercetám adese-ori vorbindu cu oficierii si fetiorii despre resbelu. Cu ocaziunea unei asemenea visite veduii intr'o sala a casarmei din Bud'a mai multi fetiori scriendu ingenunchiati unulu inaintea unei lavitie, altulu inaintea unei banci, patu s. c. l. epistóle. Intrebai, cá de unde suntu? Ei 'mi respunsera spre cea mai mare mirare a mea, cá suntu din comun'a invecinata cu loculu mieu natalu, din Mocir'a. Eu la ast'a indata sciui sí fora de vorbele loru pline de recunoscutia, multiamita si profundu respectu, cu cari si-aduceáu aminte de binefacatoriulu loru parinte sufletescu, cá prin cine au invetiati dinsii a scrie epistóle atátu de corecte numai in privinti'a forme, ci si a contienutului. Éca ce póte unu singuru parinte sufletescu iubitu si respectatu intr'o comuna; de aci se póte deduce, cá ce ar' poté face mai multi dându man'a la olalta si cu invetiatorii. Spre indeplinirea unoru fapte ca aceste se recere inse nu-numai zelu si bunavointia, ci si statornicia si paciintia nemarginita. Acei-a dintre noi, cari cugeta, cá la prim'a loru provocare si vorbire insufletitória poporul va alergá cu gramad'a se implinéscu aceea, ce dícu ei, se voru desamagi amaru. Poporul e mancatu de multe rele si a fostu pacalitu de nenumerate ori prin lucruri la aparintia fórte folositória si bune pentru elu; nu e deci mirare, cá acumu se teme de ele, cá copilulu odata arsu de focu si privesce cu nepasare, ba chiaru neincredere la cele mai bune intentiuni indreptate spre binele lui. Standu lucrulu asia, potemu fi gat'a, voindu a creá fonduri scolastice, nu-numai la nepasare si neincredere din partea poporului, ci chiaru si la calumnie si vatemari personale in dosulu nostru din partea unoru nepreceptoru. Déca la inceputu nu vomu poté castigá pentru ideea nóstra incai unulu, seau doi ómeni, — si atáti'a vomu aflá si in comun'a cea mai depierduta — se nu ne descuragiamu, ci se ni-aducemu aminte, cá Dunarea, unde se incepe, e atátu de mica, incátu poti pasí preste ea, dar' la Vien'a si Pest'a se légana dejá nài mari si grele pe spatelé ei, pe cari le duce cu sine pana in Marea négra. Totu inceputulu este greu si micu. Déca vomu intimpiná in activitatea nóstra de a creá fonduri scolastice neincrederea poporului si póte calumni'a nepreceptoriloru si reuvoitoriloru, se nu ni pierdemu curagiulu si zelulu, ci din contra, se ni-le potentiamu ambele pana la acelu gradu, incátu se fimu in stare a díce cu filosofulu din evulu vechiu: „bate-me cum vei voi, numai me asculta“, Fiindu bantuiti pentru adevéru si binele intentiunatu

se ni-aducemu aminte de sublimulu ecsemplu domnediescu-omenescu alu mantuatoriului, care a moritu pre cruce restignitu de insusi poporulu seu pentru binele celu mare, care lu-a facutu omenimei, dandu-i invetiaturi de acele, pe cari se baséza si se va baseá totu-dé-un'a societatea omenésca; pe cari imbraiosandu-le omulu in privinti'a spirituala, rupe cu natur'a sa animala si se face in celu mai sublimu intielesu alu cuventului „fiiulu lui Domnedieu“.

Póte-se óre, cá unu fiu iubitoriu si bine semtítoriu se denege maicei sale iubite vre-o rogare, dela implinirea carei-a depinde viéti'a ei? Asia credu, cá ba! Natiunea, mam'a nóstra, a carei viéti'a este periclitata prin lips'a culturai poporale, cere dela noi, dela intielegintia, dela fii ei preferiti, cá se-i asicuramu viéti'a prin crearea fonduriloru scolastice. Aflá-se-va óre intre noi unu singuru fiu destulu de lasiu, destulu de lipsitu de semtieminte nobile, de neubitoriu, pe care se-lu duca anim'a a-i denegá acést'a rogare? Éراس credu, cá ba! Inainte dara! se punemu man'a la lucru! se creamu fonduri scolastice!

(Va urmá.)

Lectiuni din gramatic'a romana in scól'a poporala.

I. Despre substantivu.

(Urmare.)

d) Declinatiunea substantiveloru *).

Amu rónduitu lucrulu asia, cá chiar in numerulu acést'a, in carele amu vorbitu la locul primu despre definitiuni in genere, se aratamu si tractarea practica a unei definitiuni gramaticale, si anume definitiunea relativa la declinarea substantiveloru. Definitiunea acést'a suna:

„Schimbarea terminatiunei substantiveloru dupa numeru, genu si casu se numesce declinatiune“.

Invetiatoriulu, vrendu a procede metodice, nu va comunicá scolariloru deadreptulu definitiunea, ci o va desvoltá in propunere libera din ecsemple acomodate.

Privindu mai de aprópe definitiunea, ea insasi ne indegetéza procesulu seu mersulu lectiunei. Obiectulu definitiunei de sus este adeca conceptulu „declinatiunea substantiveloru“, cu alte cuvinte, definitiunea ne spune: ce este declinatiunea substantiveloru?

Dupa definitiunea data declinatiunea substantiveloru este

1. o schimbare

2. a terminatiunei, carea se face dupa

- a) numeru,
- b) genu si
- c) casu.

Aceste suntu elementele definitiunei, cari deliniéza totu odata si procedur'a practica. Invetiatoriulu va ecsplícá mai antáiu ce va se díca „terminatiune“, pentru ca inainte de a schimbá terminatiunea, ea trebuie

se ecsiste, apoi va face pre scolari a observá, ca terminatiunea se schimba indata ce unu substantivu va fi trecut:

- a) prin amendoi numerii, de unde resulta **formele de numeru** ale substantiveloru;
- b) din unu genu intr'altulu, de unde resulta **formele de genu** ale substantiveloru;
- c) prin tóte casurile, de unde se nascu **formele de casu** ale substantiveloru.

aa) Terminatiunea substantiveloru.

Terminatiunea inca este conceptu si trebuie ecsplícata seu definita. Definitiunea acést'a suna:

„Sunetele finale ale substantiveloru se numesce terminatiune“.

Spre a o desvoltá, invetiatoriulu scrie pe tabla (in partea de astang'a sub olalta) urmatóriele substantive: mésa, vaca, dí, sté; pomu; scaunu, jugu, caru; cane flóre, nume.

Repetitiune: Cetesce tare cuvintele scrise pe tabla — N! Ce feliu de cuvinte suntu ele cá parti ale cuventarei? Pentru ce díci, sa suntu substantive? In care numeru stau tóte? Pentru ce in singularu? De care genu suntu? Cari suntu de genulu femeninu? Cari de genulu masculinu? Cari de genulu neutru? Pentru ce díci, ca „scaunu“ etc. este de genulu neutru?

Se ne uitamu acumu, copii, in ce feliu de sunete se finescu seu se gata substantivele aceste! Care este substantivulu celu de antáiu (mésa). Din câte sunete se compune? (4). Care este sunetulu din urma seu dela finea substantivului „mésa“? (a = ä). Sunetulu dela fine, se numesce sunetu finalu (Repetitiune). In locu de „se finesce seu se gata“ dícemu si „se termina“; pentru aceea „sunetulu finalu“ se numesce cu unu singuru cuventu si **terminatiune**, ter-mi-na-tiu-ne. (Se scrie pe tabla). Asiadara care este terminatiunea substantivului „mésa“? Ce insemnéza „terminatiune“? Ce numimu „terminatiune“? Bine! Mai suntu pe tabla substantive cu terminatiunea „a“? Care? (vaca). Se ne uitamu acumu la terminatiunea celorlalte substantive de pe tabla! In ce se termina — care este terminatiunea substantivului „dí“? (i) sté? pomu? (u) etc. Asia dara la substantivele de pe tabla aflamu terminatiunile: a, i, é, u, e. Dara in locu de „dí“ se díce si „díu“; carea este aici terminatiunea? Dreptu aceea cuventulu „dí“ cu terminatiunea „i“ se póte numerá la cuvintele cu terminatiunea „a“. Totu asia se díce in locu de sté = stéua; carea este si aici terminatiunea? Prin urmare si cuventulu cu terminatiunea „é“ se póte numerá la cele cu terminatiunea „a“. Asia amu remasu numai cu trei terminatiuni principale:

a, u, e.

Insemnatí-ve, copii: alte terminatiuni la substantivele romanesci nu se afla, ci tóte substantivele din limb'a romana se termina au in „a“, au in „u“, au in „e“. (Cele turcesci in á, precumu pará, sofá, softá etc. le potemu trece aici cu vederea).

*) A se vedé »Scól'a Romana« Nr. 12 si 13!

Repetitiune: Ce numim terminatiune? Cari suntu terminatiunile principale ale substantiveloru? Cari suntu terminatiunile secundarie? (i, é).

Tema: Cautati substantivele din pies'a (cutare) si le scrieti pe tablita, antâiu cele terminate in »a« (i, é), apoi cele in »u«, in fine cele in e!

bb) Formele de numeru.

Substantivele de mai inainte stau inca totu pe tabla (in partea stanga sub olalta).

Cetesce inca odata substantivele de pe tabla! Câte terminatiuni amu aflatu la ele? In care numeru stau inse substantivele acestea? Dati se le punemu pre tôte si in pluralu! Substantivulu „mésa“ — cumu se face in pluralu? (Invetiatoriuulu scrie in partea drépta a tablei, vis-a-vis cu form'a din singulariu „mésa“ form'a din pluralu „mese“). Bagati bine de séma: trecundu substantivulu „mésa“ din singularu in pluralu — schimbatu-s'a ceva la elu au nu? Ce s'a schimbatu (terminatiunea). Cumu s'a schimbatu terminatiunea „a“ aici? (in „e“). (Alte ecsemples: dómna, mapa, apa, capra, iépa, cóma, cósta, cupa, cépa, géna, musca, óla, péna, rima, spata, turma, unda, urma, vèna, vita etc.). — Puneti acumu in pluralu substantivulu „vaca“! Ce schimbare observati aici? („a“ s'a schimbtu in „i“) (Alte ecsemples: scara, nuca, caramida, oglinda, grinda, furnica, pisica, biserica, furca etc.). Asiadara in câte moduri se schimba „a“? (in dóua: *antâiu* in „e“, *adóua* in „i“). — Faceti totu asia cu „dí“ si „sté“! Ce observati in pluralu la aceste dóua substantive? (Alte ecsemples: masé, sié, né, vergé, olcé, margé, nué, valcé, ronduné etc.). Vedeti, substantivele cu terminatiunile secundarie „i“ si „é“ capeta in pluralu cá a da usu o silaba intréga, silab'a „le“ (Casulu acest'a se mai repetiesce la substantivulu „jugu“, carele inca capeta in pluralu cá adausu silab'a „ri“). Asia cu celelalte substantive. La fiacare ecsemplu se mai adaugu ecsemples analóge. Ajungându la substantivulu din urma, adaugemu, ca numai 4 substantive neutre in „e“ (nume, fóle, pantece si vintre) nu se schimba dupa numeru. A se vedé „Compendiu de gramatic'a limbei romane“ de T. Cipariu! Dupa substantivele in „u“ si „e“ — intrebari: In câte moduri se schimba terminatiunea „u“? „e“? In fine tabl'a infaciósieza urmatoriulu prospectu:

mésa — mese
vaca — vaci
dí — díle
sté — stele
pomu — pomi
scaunu — scaune
jugu — juguri
caru — cara
cane — cani
flóre — flori
nume — nume

Vedemu asiadara, ca trecundu substantivele din singularu in pluralu, ele (afara de patru) 'si schimba terminatiunea. Cari au fostu terminatiunile loru in singularu? (ă, i, é, u, e) Se vedemu

acumu, cari suntu terminatiunile loru in pluralu! (Se deducu terminatiunile: e, i, à, le, ri). Asia e cu tôte substantivele din limb'a romana, luandu afara cele patru amintite mai sus. Deci:

Terminatiunile substantiveloru:

in singularu: à (i, é) u, e,
in pluralu: e, i, à, le, ri.

Cu scolari mai desvoltati si mai deprinsi invetiatoriuulu póte face unu pasu mai departe, si adeca: Candu dicemu:

mésa — mese,

amendóua substantivele aceste insemnéza a acela si lucru de casa, numai câtu „mésa“ arata unu lucru, ér „mese“ mai multe. Luati inse bine séma la cuventele, ce le voiu scrie acumu pe tabla:

vaca — vacariu.

Aici inca s'a schimbatu terminatiunea; cu ea inse s'a mai schimbatu ceva, càci ve intrebú: este „vacariulu“ vaca? Nu, vac'a este unu animalu, vacariulu inse este unu omu, care pasce vacile pe campu. Asiadara aici s'a schimbatu si **intielesulu** si **form'a**, pre candu la substantivele nóstre de mai inainte, trecundu-le din singularu in pluralu, s'a schimbatu numai form'a (terminatiunea). Alt'a este form'a substantiveloru in singularu, alt'a in pluralu. Formele substantiveloru in singularu si pluralu se numesc **forme de numeru**. Insemnat-ve acést'a; in órele urmátorie vomu invetiá a cunósce si altfelu de forme. Pana atunci inse se cugetati bine asupra ecsemplesloru de mai sus si se combinati terminatiunea cu genulu substantiveloru, cá se-mi poteti raspunde la urmátoriele intrebari:

1. De care genu suntu substantivele terminate in à? de care cele terminate in u? si de care cele terminate in e?

2. (Intorcându lucrulu:) Ce terminatiuni au — atátu in singularu, câtu si in pluralu — substantivele: a) de genu masculinu? b) de genu femeninu? c) de genu neutru?

(Va urmá).

O festivitate scolara in Romani'a.

Vineri, la 21 Maiu eurentu, dfu'a Sântiloru imperati Constantinu si Elen'a, fiindu hramulu s. metropolie de Bucuresci, I. S. Domnitoriulu, insoçitu de cas'a civila si militaria, a mersu la 10 si $\frac{1}{2}$ de demânétia spre a asistá la oficiulu divinu celebratu de I. P. S. S. metropolitulu primatu. Domnii ministri, inaltele corpuri ale statului, domnulu primariu alu capitalei, functionarii si oficierii superiori, cari nu se aflau sub arme, erau façia la acést'a ceremonía.

Dupa terminarea oficiului divinu I. S. Domnitoriulu a mersu de a facutu obicînuit'a visita I. P. S. S. metropolitului primatu, care a primitu pre Inaltímea Sea inçungiuratu de membrii inaltului cleru.

Apoi la órele 12, I. I. L. L. Domnulu si Dómn'a si A. S. principes'a de Wied au mersu se asiste la pu-

nera pietrei fundamentale a scólei primarie pentru baieti si fete, care se cladeste de primari'a capitalei.

Pe locul constructiunii din strad'a Clementiei se affá unu cortu frumosu decoratu, unde Inaltímele Loru au fostu primite de d-lu primariu impreuna cu d-nii consilieri ai capitalei, facia fiindu d-nii ministri, rectorulu universitatiei de Bucuresci si mai multi domni profesori, precumu si unu publicu numerosu.

Dupa seversirea sánteii rogatiuni (sfestanie), aduse de P. S. S. Vicariulu metropoliei, I. I. L. L. Domnulu si Dómn'a si A. S. principes'a de Wied au subsemnatu documentulu de constructiune si d-lu primariu a rostitu urmatoriulu cuventu :

Mari'a Ta! Concetatiunii nostrii asteptau cu nerabdare acést'a dí solemna, in carea se pune temeli'a celui d'antáiu localu pentru invetiamentulu primariu in capitala.

Legea instructiunii publice cere, cá pentru invetiamentulu primariu se se cladésca localuri de scóla, cari se corespunda cu destinatiunea loru.

Legea comunala impune comunei detori'a de a intretiné aceste scóle pentru invetiamentulu obligatoriu alu copiiloru nostrii.

Astadi, Mari'a Ta, suntu fericitu, si impreuna cu mine consiliulu comunalu, ca ne-a fostu data nóua onórea de a pune in man'a Domnitoriului tieriei mistri'a, cu care se va radica in Bucuresci antáiuulu edeficiu de scóla primara, bazea luminarei generatiunii viitóre.

Mari'a Sea Dómn'a si Alteti'a muma suntu totudéun'a alaturi cu Mari'a Ta, pentru a incuragiá ori-ce opera menita a consolidá instructiunea in Romani'a.

De astadi comun'a Bucuresci, care intretiene din fondurile sale 31 scóle primarie de ambe secse, va poté dice ca posiede celu puçinu unu localu de scóla propriu alu ei, care odata terminatu, sperámu ca ne va indemná a cladí si altele.

Generositatea particulariloru va ajutá, suntemu siguri, pe consiliulu comunalu in acésta dorintia a sea. Ecsemplele lui Barbu Catargiu si Poenarescu voru fi imitate.

Astfelu se va dá o satisfactiune credintiei poporului nostru, ca scól'a alaturi cu biseric'a suntu menite a intari natiunalitatea nóstra si a dá capitalei Romaniei cetatieni cu sentiulu detoriiloru loru. Cu totii suntemu convinsi ca, fora propagarea lumineloru, tóte cele-lalte imbunatatfri materiale devinu nesuficiente.

Se traiti Mariele Vóstre!

D. Dobrescu, profesoru alu scóleloru primarie din Bucuresci, a adresatu Mariei Sale urmatoriulu discursu :

Mari'a Ta!

„Totu inceputulu e greu, odata inceputu, greutatea e invinsa pe diumetate“ a dísu filosofulu anticu Antiphane.

„Dóue ordini de idei preocupa spiritulu umanu; unele reale seau ecsterne relative la mundulu fisicu, cá observatiuni ecstrase din privirea lucrurilor; si altele

interne, intelectuale si morale, cá rezultate ale fortiei spiritului umanu.

Cá si organismulu individiloru este organismulu unui statu, care nu e altu ceva decâtu reuniunea mai multoru individi de aceleasi moravuri, credintie, aspiratiuni si adesea chiaru de acel'asi sânge. Organele reale sustienu personalitatea statului, cele intelectuale comunica fórti'a organeloru sale, seau le dirigéza si observa mecanismulu organismulu socialu. Atátu unele cátu si altele trebuiescu conduse bine impreuna fora esitatiune la scopulu loru, conservandu-se inse echilibrulu activitatiei organeloru.

Sciinti'a, Mari'a Ta, care ne invétia aceste legi generale, se capeta prin organulu seau institutiunea cea mai inalta a unui statu, numita scóla.

Scól'a, un'a din institutiunile cele mai vitale ale unui statu, avendu de scopu desvoltara pacinica si progresiva a societatiei si deprindiendu-o cu cunóscerea si practicarea detoriiloru sociale si morale, póte asigurá ecsistenti'a si desvoltarea statului, marirea si fericirea popóraloru.

Pentru a ajunge la acestu scopu, Mari'a Ta, trebuiescu instruite bine masele poporului, cáci lasandu-le in starea loru simpla, in care se afla astadi, aru deveni periculóse societatiei si chiaru pentru ecsistenti'a stateloru, causandu perturbatiuni de totu feliuulu.

Astfelu Mari'a Ta, si noi Romanii, unu poporu micu prin nmeru, dara mare prin suferintiele atátoru incursiuni secularie si prin aspiratiunile viitoriului, si care cu tóte acestea si-a conservatu limb'a, religiunea si natiunalitatea, neavendu templele seau focarele de lumina spre a ne desvoltá in concertulu europénu si a urmari progresele ecseutate de alte popóra in acestu tempu, si fiindu petrunci de adeverulu incontestabilu, ca poporulu acel'a, care are mai multe scóle si mai bune, póte ajunge mai lesne la marirea si fericirea sea, suntemu datori cátu mai curundu a urmá ecsempleloru celorlalte popóra si prin infintiarea de scolí in tóte comunele Romaniei pentru instructiunea tuturoru claseloru poporului, spre a poté in urma fia-care a-si indepliní detoriile cu cunoscintia in mare linisce.

Mari'a Ta! Scopulu solemnitatiei de astadi este realizarea pentru prim'a óra a unei asemenea nobile dorintie, depunerea fundamentulu unei scóle primarie, bazea ori-carui invetiamentu in capital'a tieriei, primulu centru de lumina alu Romaniei.

Mari'a Ta, suntemu fórtu recunoscatori, noi corpulu profesoralu primaru, impreuna cu societatea, care ne incredintiéza pre fiii sei, spre a-i iniitiá in aceste altare ale sciintieloru in primele principie de educatiune. Suntemu cu atátu mai multu recunoscatori, Mari'a Ta, cu cátu vedemu ca se face astadi unu inceputu bunu si laudabilu sub protectiunea Mariei Vóstre, a inaltulu guvernulu, si cu spesele onor. primarie a capitalei, care de-sí in situatiune grea financiara, totusi a avutu nobil'a si cea mai mare bunavointia, de a alocá in bugetulu seu o suma

pentru inceperea de constructiuni a localuriloloru de scóle, pentru care se semte asiá mare necesitate; càci si lips'a de localuri bune de scóle constitue, pre lãnga altele, unulu din marile inconveniente seau obstacule la progresulu instructiunei nóuei generatiuni.

Cu celu mai profundu respectu urámu, Mari'a Ta, cá cerulu se faca din epoc'a domniei Mariei Vóstre preste poporulu romanu, se fia pentru scólele in genere, asemenea epoeci lui Pericles alu Greciloru, Divului Octavianu Augustu alu Romaniloru, Ludovicu alu XIV alu Francesiloru, Fridericu celu mare alu Prusiei si Petru celu mare alu Rusiei, precumu au fostu la Romani Mateiu Basarabu si Basiliu Lupu, sub care s'au pusu fundamentulu culturai nóstre nationale.

Se traiti Mari'a Vóstra!

Se traiésca Mari'a Sea Dómn'a!

Traiésca Alteti'a Sea Principes'a de Wied!

Traiésca inaltulu guvernulu alu Romaniei!

Traiésca D. primariu si onor. consiliulu comunalu alu capitalei!

Inaltínea Sea a binevoitu a respunde:

„Sentiu o mare placere de a pune astadi Insu-mi antái'a piétra a acestei scóle, care speru ca va deveni o adeverata scóla de modelu pentru capitala. Totu-déun'a amu avutu si voiu avé unu deosebitu interesu pentru instructiunea primara, care este si trebue se fia temeli'a invetiaturei nóstre populare; prin ea se pune antáiu in animile tinerimei seménti'a sentimentulu religiosu si natiunalu.

Ve multiamescu, d-le primaru si d-loru profesori, de cuvintele ce 'mi adresati“.

Mari'a Sea incingúndu siurtiulu si luándu in mâna mistri'a si ciocanulu, a asediatu prim'a piétra in temelia, in care s'a depusu documentulu de constructiune si diferite medaile, intre cari dóue mari medaile de argintu, un'a din 1866 cu efigi'a Domnitorului, si alt'a facuta la casatori'a Mariei Séle, portándu efigi'a Mariiloru loru.

Apoi M. S. Dómn'a si A. S. Principes'a de Wied au pusu asemenea pietre de temelia, dupa care au urmatu d-nii ministrii si ceialalti asistenti, intre cari mai multi baeti si fete dela scólele primarie.

Dupa terminarea acestei ceremonie, Mariile Loru s'au reintorsu la palatulu dela Cotroceni. C. I.

Varietati.

(Actu de recunoscintia).

Ministeriulu culteloru si alu instructiunei publice.

CAROLU I.

Prin grati'a lui Domnedieu si vointi'a nationala, Domnu alu Romaniloru.

La toti de faéia si viitori sanetate!

Asupr'a reportulu ministriulu nostru secretariu de statu la departementulu culteloru si instructiunei publice, sub Nr. 5593.

Amu decretatu si decretamu:

Art. I. Acordamu medali'a „Bene-Merenti“ clas'a I. domniloru:

Timoteiu Cipariu, canonicu prepositu alu s. metropolie de Blasiu, fostu vice-presiedinte alu societatiei academice romane, pentru operile sale limbistice si istorice;

G. Baritiu, membru alu societatiei academice romane, pentru operile sale istorice literare; si

I. C. Maximu, profesoru, membru alu societatiei academice romane, pentru operile sale limbistice si didactice.

Art. II. Ministriulu nostru secretariu de statu la departementulu culteloru si instructiunei publice este insarcinatu cu ecsecutarea acestui decretu.

Datu in Bucuresci la 17 Iunie 1876.

G. Chitiu, ministru secretariu de statu la departementulu culteloru si instructiunei publice.

CAROLU I.

Bibliografia.

Tabele parietale de cetitu cu tipuri colorate, unu ecsemplariu, 3 fl. 50 cr.

Geografi'a Ungariei, unu ecsemplariu 30 cr.

Fisic'a poporala de T. Rosiu, unu ecsemplariu 25 cr.

Tóte se potu trage dela domnulu Demetriu Varna, directoriulu scólei din Lapusiulu unguurescu (Magyar Lapos).

Invitare de prenumeratiune

la

„SCOL'A ROMANA“

pe semestrulu II: 1876,

sub conditiunile aratate in fruntea foiei, si adeca cu 2 fl. 50 cr. pentru Austro-Ungari'a, si cu 7 1/2 franci seau lei noi pentru Romani'a.

Cu ecsemplaria complete din semestrulu I mai potemu servi.

Rogamu de nou pre domnii prenumeranti, cari suntu in restantia cu costu abonementulu, se grabésca a se achitá, avendu si noi a ne face detorinti'a faéia de tipografia si administratiune.

Colectantii voru primí dela 10 ecsemplaria unulu rabatu. Redactiunea.

Post'a redactiunei.

„Unulu din partile unguuresci“. D-Ta doresci »astronomia«; altii inca dorescu »limba«, altii érași »didactica« etc. Se voru face tóte pe róndu, numai ne rogamu de pacientia! De altmintrea amu dorí si noi se scimu, pentru ce D-Ta Te imbraci in hain'a anonimitatiei pentrn a cere unu bietu articulu din »astronomia«?

D-loru N. C. in V. si I. P. in B.: Nu se potu folosi.